

Barbara Cis

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0002-6583-110X

**MOŻLIWOŚĆ PRYWATNEJ REJESTRACJI
PRZEBIEGU POSIEDZENIA SĄDOWEGO JAKO PRZEJAW
REALIZACJI ZASADY JAWNOŚCI WEWNĘTRZNEJ
W POSTĘPOWANIU CYWILNYM.
UWAGI W ŚWIELE NOWELIZACJI KODEKSU
POSTĘPOWANIA CYWILNEGO DOKONANEJ USTAWĄ
Z DNIA 4 LIPCA 2019 R.**

Zasada jawności – uwagi wstępne

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej prawo do sądu, będące jednym z konstytucyjnych praw osobistych, wyrażone zostało w art. 45 ust. 1, który stanowi, że „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”¹. Zgodnie z ugruntowanym orzecnictwem Trybunału Konstytucyjnego na prawo do sądu składają się: prawo dostępu do sądu, prawo do odpowiednio ukształtowanego postępowania sądowego, prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia² oraz prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę³. W doktrynie jako element prawa do sądu wyróżnia się również prawo do wyegzekwowania uzyskanego orzeczenia⁴. Jak się wskazuje, jego brak powodo-

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: Konstytucja.

² Wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 r., sygn. K 28/97, OTK ZU 1998, nr 4, poz. 50; wyrok TK z dnia 10 lipca 2000 r., sygn. SK 12/99, OTK ZU 2000, nr 5, poz. 143; wyrok TK z dnia 7 września 2004 r., sygn. P 4/04, OTK ZU 2004, nr 8/A, poz. 81; wyrok TK z dnia 27 maja 2008 r., sygn. SK 57/06, OTK ZU 2008, nr 4/A, poz. 63; wyrok TK z dnia 6 listopada 2012 r., sygn. K 21/11, OTK ZU 2012, nr 10A, poz. 119.

³ Wyrok TK z dnia 24 października 2007 r., sygn. SK 7/06, OTK ZU 2007, nr 9A, poz. 108.

⁴ M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Warszawa 2010, s. 133.

wałby iluzoryczność prawa do sądu wobec umożliwienia zaniechania wykonania uzyskanego orzeczenia⁵.

Prawo do odpowiednio ukształtowanego postępowania sądowego jako komponent prawa do sądu ma stanowić gwarancję uzyskania przez jednostkę sprawiedliwego rozstrzygnięcia, a tym samym zapewnić ochronę praw dochodzonych przed sądem⁶. Wyodrębnienie prawa do odpowiednio ukształtowanego postępowania sądowego w ramach prawa do sądu oznacza, że prawo do sądu w ogólności zakłada istnienie prawnie regulowanej procedury⁷, w ramach której sprawy mają być rozpoznawane przez organ o określonych przymiotach – właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły. Jednocześnie Konstytucja wprost wskazuje na cechy, które w ramach takiej procedury należy zapewnić – rozpatrywanie spraw w ramach takiej procedury powinno być sprawiedliwe, jawne i dokonywane bez nieuzasadnionej zwłoki. Do zapewnienia rzeczywistej realizacji prawa do sądu konieczne jest więc kumulatywne zachowanie reguł sprawiedliwości, jawności oraz sprawności postępowania⁸.

W nauce prawa tradycyjnie już wyodrębnia się z uwagi na kryterium podmiotowe jawność wewnętrzną i zewnętrzną postępowania sądowego⁹. Zasada jawności (publiczności) w jej zewnętrznym aspekcie, a więc odnoszącym się do całego społeczeństwa, stanowi samodzielny element konstrukcyjny prawa do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej i wyrażona została wprost w art. 45 ust. 1 Konstytucji, a także w art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁰, art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r.¹¹ czy też art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹². Z kolei jawność w jej wewnętrznym ujęciu jest założeniem prawa do bycia wysłuchanym, które to prawo stanowi z kolei jeden ze skonkretyzowanych elementów wymagania sprawiedliwego rozpoznania sprawy¹³. Jawność w jej wewnętrznym aspekcie odnosi się do osób biorących udział

⁵ J. Derlatka, *Zasada sprawnej egzekucji sądowej jako element efektywnego wymiaru sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017, nr 3(239), s. 124–125.

⁶ Postanowienie TK z dnia 5 listopada 2001 r., sygn. Ts 95/01, OTK ZU 2002, nr 1B, poz. 74.

⁷ P. Grzegorzczak, K. Weitz, komentarz do art. 45 Konstytucji RP [w:] *Konstytucja RP*, t. I: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1127.

⁸ A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006, s. 232.

⁹ Por. W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001, s. 67–68; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015, s. 64; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016, s. 82.

¹⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8, uzupełniona Protokołem nr 2 oraz znowelizowana protokołami 11 i 14.

¹¹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 16 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167).

¹² Karta Praw podstawowych Unii Europejskiej z 26 października 2012 r. (Dz.Urz. UE C, nr 326, s. 391).

¹³ P. Grzegorzczak, K. Weitz, komentarz do art. 45 Konstytucji RP, Nb. 97.

w postępowaniu, a więc stron i uczestników tego postępowania, i oznacza prawo do bycia informowanym o jego przebiegu, prawo do wglądu do akt sprawy oraz prawo do uczestniczenia w czynnościach procesowych sądu¹⁴.

Zastosowanie przedmiotowego kryterium w odniesieniu do zasady jawności prowadzi do wyodrębnienia: jawności posiedzeń sądowych, jawności wyrokowania, jawności dostępu do akt sądowych oraz jawności dostępu do podstawowych danych o postępowaniu¹⁵.

W postępowaniu cywilnym ustawodawca generalnie zapewnił realizację zasady jawności zarówno w jej aspekcie zewnętrznym, jak i wewnętrznym, chociaż stopień tej realizacji w poszczególnych rodzajach i trybach postępowania jest różny, co wynika z odmienności funkcji, jaką poszczególne rodzaje i tryby postępowania cywilnego mają pełnić¹⁶.

Podstawowym przepisem dla zasady jawności w postępowaniu cywilnym jest art. 9 § 1 zd. 1 k.p.c., zgodnie z którym rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Ponadto konkretyzacja zasady jawności w postępowaniu cywilnym następuje w przepisach szczególnych. Fundamentalne dla jawności zewnętrznej są przepisy art. 148 § 1 *in principio* k.p.c., zgodnie z którym jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, posiedzenia sądowe są jawne (jawność posiedzeń sądowych), oraz art. 326 § 1 *in principio* k.p.c., w myśl którego ogłoszenie wyroku następuje na posiedzeniu jawnym (jawność wyrokowania). W ograniczonym zakresie osoby trzecie mogą również uzyskiwać dostęp do akt sprawy – zgodnie bowiem z art. 525 k.p.c. akta sprawy rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym są dostępne za zezwoleniem przewodniczącego dla każdego, kto potrzebę ich przejrzenia dostatecznie usprawiedliwi (jawność dostępu do akt sądowych). W postępowaniu egzekucyjnym w oparciu o art. 760¹ k.p.c. dopuszczalne jest także w pewnym zakresie udzielanie informacji o postępowaniu egzekucyjnym osobom, które nie są jego stroną – wierzyciele dysponujący tytułem wykonawczym lub egzekucyjnym mogą uzyskiwać informacje o prowadzonych przeciwko dłużnikowi innych postępowaniach egzekucyjnych (dostęp do podstawowych danych o postępowaniu). Regulacje te uprawniają więc osoby trzecie niebędące stronami i uczestnikami postępowania do udziału w jawnych posiedzeniach sądowych, uzyskiwania informacji o treści zapadłego w sprawie orzeczenia co do *meritum* oraz w ograniczonym zakresie do dostępu do akt sprawy oraz uzyskiwania podstawowych danych o postępowaniu. Nie oznacza to oczywiście, że owe aspekty jawności w ujęciu przedmiotowym nie odnoszą się do

¹⁴ K. Weitz, komentarz do art. 9 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 199.

¹⁵ K. Gajda-Roszczyńska, *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, „Iustitia. Kwartalnik Stowarzyszenia Sędziów Polskich” 2013, nr 1(11), s. 20.

¹⁶ H. Mądrzak, *O pojmowaniu naczelných zasad postępowania cywilnego* [w:] *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989, s. 400–401.

stron i uczestników postępowania. Jak się bowiem wydaje, możliwe jest sformułowanie wniosku, zgodnie z którym każdy przewidziany w postępowaniu cywilnym przejaw realizacji zasady jawności w ujęciu zewnętrznym stanowi jednocześnie przejaw realizacji zasady jawności w ujęciu wewnętrznym. Zasada ta nie działa jednak odwrotnie. Jawność wewnętrzna jest pojęciem przedmiotowo szerszym niż jawność zewnętrzna, co oznacza, że szereg przejawów jednej i drugiej będzie wspólny, jednak jawność wewnętrzna będzie miała przejawy, które nie występują w odniesieniu do jawności zewnętrznej¹⁷. Możliwe jest więc wyodrębnienie jawności wewnętrznej, której zakres przedmiotowy pokrywa się z zakresem jawności zewnętrznej, oraz jawności wewnętrznej, której adresatami są jedynie strony i inni uczestnicy postępowania cywilnego.

Zasada jawności zarówno w aspekcie zewnętrznym, jak i wewnętrznym ma względny charakter. Możliwość jej wyłączenia lub ograniczenia przewidziana jest w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych (art. 6 ust. 1), Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 14 ust. 1) oraz w Konstytucji RP (art. 45 ust. 2). W postępowaniu cywilnym na możliwość ograniczenia lub wyłączenia jawności postępowania wskazuje art. 9 § 1 zd. 1 *in fine* k.p.c. Aby dopuszczalne było wyłączenie lub ograniczenie jawności, konieczne jest istnienie podstawy w ustawie; we wskazanych w ustawie przypadkach dopuszczalne jest również wyłączenie lub ograniczenie jawności przez sąd pod warunkiem zaistnienia określonych ustawą przesłanek (np. zagrożenie dla moralności, zagrożenie ujawnienia informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa)¹⁸.

Prywatna rejestracja przebiegu posiedzenia sądowego przed nowelizacją z dnia 4 lipca 2019 r.

Jeden z przejawów realizacji zasady jawności wewnętrznej w postępowaniu cywilnym, odnoszącej się jedynie w stosunku do stron oraz uczestników postępowania, stanowi możliwość prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia sądowego i innych czynności sądowych.

Do momentu nowelizacji k.p.c. dokonanej ustawą z dnia 10 lipca 2015 r.¹⁹ nie istniał w k.p.c. przepis stanowiący odpowiednik art. 358 k.p.k.²⁰, a uprawniający strony i innych uczestników postępowania do utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk. Taki stan rzeczy wy-

¹⁷ W. Broniewicz, *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego* Polski Ludowej, „Nowe Prawo” 1954, nr 5–6, s. 86.

¹⁸ J. Jagieła, komentarz do art. 9 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 158–159.

¹⁹ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1311 ze zm.).

²⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2018, poz. 1987 ze zm.).

woływał rozbieżności w praktyce sądów²¹ oraz budził wątpliwości w piśmiennictwie. Z jednej strony w myśl zasady *quod lege non prohibitum, licitum est* formułowano pogląd, zgodnie z którym w postępowaniu cywilnym istnieje całkowita dowolność w zakresie prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia²². Taka interpretacja braku regulacji została zresztą potwierdzona przez Ministerstwo Sprawiedliwości²³, które wyjaśniło, że zakres uprawnień przewodniczącego prowadzącego posiedzenie, określony w art. 155 § 1 i 2 k.p.c., nie obejmował sfery związanej z wyrażaniem zgody na utrwalanie przez stronę przebiegu posiedzenia, w związku z czym rejestracja dźwiękowa przebiegu rozprawy dokonywana przez stronę czy publiczność bez konieczności uprzedniego uzyskania zgody przewodniczącego była dopuszczalna²⁴.

Z drugiej strony wskazywano, że to przewodniczący w ramach tzw. policji sesyjnej powinien decydować o tym, kto i w jaki sposób jest uprawniony do rejestracji przebiegu posiedzenia²⁵. Analizowano również dopuszczalność uznania braku możliwości prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia w postępowaniu cywilnym za lukę w prawie, a w konsekwencji konieczność skonstruowania normy prawnej na podstawie *analogia legis*²⁶.

Dostrzegając te wątpliwości, ustawodawca zdecydował więc o dodaniu do k.p.c. art. 162¹, zgodnie z którym sąd na wniosek strony wyrażał zgodę na utrwalanie przez nią przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, jeśli nie stał temu na przeszkodzie wzgląd na prawidłowość postępowania²⁷. Pierwotnie regulacja ta miała ograniczać się do umożliwienia utrwalania jedynie przebiegu rozprawy, jednak w toku postępowania legislacyjnego, w wy-

²¹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2678, Sejm VII kadencji, s. 12.

²² D. Korszeń, *Możliwość rejestrowania przebiegu posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 16, s. 851. Por. też: Pismo Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” z dnia 30 września 2019 r. – uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 10–11, <https://legislacja.gov.pl/docs//2/177283/177287/177290/dokument103061.pdf> (30.11.2019).

²³ Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – z upoważnienia ministra Sprawiedliwości na interpelację nr 23134 w sprawie rejestrowania przebiegu rozpraw w sądach cywilnych z dnia 21 lipca 2011 r., <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/383CAD80> (30.11.2019).

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Pismo Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”..., s. 10.

²⁶ D. Korszeń, *Możliwość rejestrowania...*, s. 853. Autor przedstawił szereg argumentów wskazujących na świadome działanie ustawodawcy, który nie zawarł na gruncie postępowania cywilnego w zamierzony sposób unormowań analogicznych do tych istniejących na gruncie postępowania karnego, a w konsekwencji na brak luki konstrukcyjnej w prawie, co przesądza o niedopuszczalności wnioskowania *analogia legis*.

²⁷ Zmiana ta została dokonana ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1311 ze zm.).

niku uwag zgłoszonych w trakcie konsultacji społecznych na etapie rządowych prac nad projektem, zakres ten został rozszerzony do posiedzeń²⁸.

Wskazać również należy, że w toku postępowania legislacyjnego zgłaszano więcej zastrzeżeń do proponowanej regulacji. Przede wszystkim kwestionowano zasadność uzależniania możliwości rejestracji przebiegu posiedzenia od zgody sądu. Stanowisko to uzasadniane było brakiem wpływu sądu na nagrywanie przez strony lub uczestników przebiegu postępowania z uwagi na postęp techniki i niewielkie rozmiary urządzeń nagrywających oraz związany z tym brak realnej możliwości wyegzekwowania ewentualnego zakazu²⁹. Podkreślano też, że z uwagi na konstytucyjną rangę zasady jawności postępowania wątpliwości budzi ustanawianie jakichkolwiek ograniczeń w tym zakresie, tym bardziej że strona czy też uczestnik postępowania ma możliwość utrwalenia przebiegu posiedzenia za pomocą dokładnych notatek³⁰. Zgłoszono także postulaty dotyczące rozszerzenia zakresu podmiotowego przepisu o umożliwienie rejestrowania przebiegu posiedzenia osobom innym niż strony i uczestnicy postępowania (np. przedstawicielom mediów) oraz o dopuszczenie możliwości rejestracji obrazu³¹.

Ostatecznie jednak przyjęta regulacja art. 162¹ k.p.c. nie uwzględniała postulatów zgłaszanych w toku procesu legislacyjnego, a możliwość prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia w odniesieniu do wspomnianego wcześniej stanowiska Ministerstwa Sprawiedliwości doznała istotnych ograniczeń.

Przede wszystkim dopuszczalność rejestrowania przebiegu posiedzenia przez stronę uzależniona została od zgody sądu i wymagała wniosku strony. Wniosek niewymagający uzasadnienia strona mogła złożyć na piśmie lub ustnie do protokołu³². Zgodę na rejestrację przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk sąd wyrażał w formie postanowienia wydawanego na posiedzeniu jawnym³³. Decyzja sądu nie podlegała zaskarżeniu, acz jak się wydaje, pod warunkiem wykazania przez stronę jej wpływu na rozstrzygnięcie sprawy i złożenia stosownego wniosku mogła podlegać kontroli przez sąd drugiej instancji na zasadzie art. 380 k.p.c. Raz udzielona zgoda sądu obowiązywała w toku całego postępowania, chyba że zostało wydane odmienne orzeczenie sądu (cofnięcie uprzednio udzielonej zgody)³⁴. Dokonywanie przez stronę rejestracji posiedzenia pomimo

²⁸ Pismo Wiceprezesa SA w Warszawie z dnia 27 września 2013 r., Wiz-020-28/13/C – uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 4, <https://legislacja.gov.pl/docs//2/177283/177287/177290/dokument103082.pdf> (30.11.2019).

²⁹ *Ibidem*, s. 11.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Pismo Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”..., s. 11–12.

³² J. Gudowski, komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, teza 2.

³³ *Ibidem*, teza 3.

³⁴ M. Sorysz, komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz*. Art. 1–729, red. A. Góra-Błaszczykowska, Warszawa 2016, teza 1.

braku zgody sądu wynikającej zarówno z negatywnego rozpoznania wniosku strony w tym przedmiocie, jak i braku złożenia przez stronę stosownego wniosku narząza ją na sankcje przewidziane w art. 48 i 49 PrUSP³⁵.

Możliwość rejestrowania przebiegu posiedzenia została również ograniczona podmiotowo poprzez przyznanie tego uprawnienia jedynie stronom. Nie powinno jednak budzić wątpliwości, że pojęcie to należy odnieść do stron oraz uczestników postępowania jako podmiotów, do których odnosi się zasada jawności w jej wewnętrznym ujęciu³⁶. Możliwość rejestrowania przebiegu posiedzenia sądowego na podstawie art. 162¹ k.p.c. dotyczyła więc strony zarówno w znaczeniu procesowym, jak i materialnym, uczestników postępowania, a także wszystkich tych podmiotów, które nie są stronami ani w znaczeniu procesowym, ani materialnym, ale ze względu na pełnione przez nie funkcje w postępowaniu powinny korzystać z uprawnień procesowych przyznanych stronom i uczestnikom postępowania w zakresie jawności wewnętrznej. Jak zauważa się w doktrynie, podmiotami takimi są w szczególności przedstawiciele ustawowi stron, pełnomocnicy procesowi, interwenienci uboczni, prokurator wstępujący do procesu na podstawie art. 62 § 2 k.p.c. czy organizacje pozarządowe przystępujące do osoby fizycznej w toczącym się postępowaniu³⁷.

Poza zakresem podmiotowym art. 162¹ k.p.c. pozostały więc podmioty trzecie – publiczność czy też przedstawiciele mediów. Dokonywanie przez podmioty nieuprawnione rejestracji przebiegu posiedzenia mogło doprowadzić do zastosowania przez sąd środków przewidzianych w art. 48 i 49 PrUSP.

Kolejne ograniczenie dotyczy dopuszczalności rejestracji wyłącznie dźwięku (np. przy użyciu dyktafonu czy też funkcji rejestracji dźwięku w telefonie komórkowym). Za niedopuszczalne należało więc uznać rejestrowanie obrazu lub obrazu i dźwięku³⁸. Jak się wydaje, ograniczenie to wynikać mogło z przyjętej przez ustawodawcę w ustawie z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego zasady ochrony wizerunku uczestników postępowania³⁹. W uzasadnieniu projektu tej nowelizacji, która dotyczyła w przeważającej mierze zmiany zasad protokolowania przebiegu posiedzenia poprzez wprowadzenie protokołu elektronicznego i którą do art. 9 k.p.c. dodano § 2 przyznający stronom

³⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2019, poz. 52 ze zm.), dalej: PrUSP.

³⁶ Zob. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 82; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne...*, s. 67–68.

³⁷ A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 324–325.

³⁸ R. Kułski, komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: Komentarz. Art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, teza 2; D. Markiewicz, komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*¹⁰, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, teza 4; K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 162¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2019, teza 3; J. Gudowski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 3; A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 345.

³⁹ Ustawa z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2010, nr 108, poz. 684).

i uczestnikom postępowania prawo do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku, projektodawca wskazał, że wzgląd na konieczność zapewnienia ochrony wizerunku osób biorących udział w postępowaniu wyłącza możliwość otrzymania przez nie zapisu obrazu⁴⁰. Wskazać jednak należy, że od zasady tej ustawodawca odstąpił w ustawie z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁴¹, zmieniając brzmienie art. 9 § 2 k.p.c. poprzez umożliwienie stronom i uczestnikom postępowania realizacji prawa do otrzymywania z akt sprawy również obrazu i dźwięku⁴². Ustawą tą rozszerzono także przedmiotowy zakres jawności zewnętrznej poprzez dodanie do art. 525 pkt 2 uprawniającego każdego, kto taką potrzebę dostatecznie usprawiedliwi, do otrzymywania z akt sprawy prowadzonej w postępowaniu nieprocesowym zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku.

Prywatna rejestracja przebiegu posiedzenia przez strony i uczestników postępowania limitowana była ponadto przez wymóg udzielenia zgody na taką rejestrację przy uwzględnieniu przesłanki prawidłowości postępowania. Jak się wskazuje, redakcja art. 162¹ k.p.c. przesądzała o tym, że zasadą powinno być udzielanie zezwolenia, zaś odmowa mogła następować jedynie w wypadkach szczególnie uzasadnionych⁴³. Przesłanka „względu na prawidłowość postępowania” powinna być rozumiana wąsko⁴⁴. Sąd, odmawiając zgody na rejestrowanie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, winien swoją decyzję uzasadnić, a postanowienie w przedmiocie odmowy udzielenia zgody i przyczynę tej odmowy zamieścić w protokole posiedzenia zgodnie z art. 356 k.p.c.⁴⁵ Wśród okoliczności mogących stanowić przyczynę odmówienia zgody na rejestrację przebiegu posiedzenia w piśmiennictwie przykładowo wskazuje się: zakłócanie przez urządzenie rejestrujące dźwięk rejestracji obrazu lub dźwięku przez urządzenia używane przez sąd do utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego⁴⁶, nadmierne rozpraszenie uwagi uczestników

⁴⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy 2870, Sejm VI kadencji, s. 3.

⁴¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 2014, poz. 1296).

⁴² Z ograniczeniem wynikającym z dodanych tą ustawą do art. 9 k.p.c.: § 2 zd. 2, zgodnie z którym przewodniczący wydaje z akt sprawy zapis dźwięku, jeżeli wydaniu zapisu obrazu i dźwięku sprzeciwia się ważny interes publiczny lub prywatny, oraz § 3, zgodnie z którym jeżeli posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych, strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy jedynie zapisu dźwięku.

⁴³ J. Gudowski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 4.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ R. Kulski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 4; K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 162¹, teza 2.

⁴⁶ E. Rudkowska-Ząbczyk, komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2019, teza 4. Również: D. Markiewicz, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 5.

postępowania⁴⁷, naruszanie powagi sądu⁴⁸, zakłócanie porządku czynności⁴⁹, krępujące działanie na uczestników postępowania ograniczające w szczególności swobodę ich wypowiedzi⁵⁰.

Nagranie uzyskane w wyniku utrwalania przez strony przebiegu posiedzenia ma charakter prywatny i nie pełni funkcji procesowej, w szczególności zaś nie może „konkurować” z protokołem sporządzanym za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk⁵¹.

W doktrynie wskazuje się ponadto na ograniczenia w zakresie dopuszczalności rejestracji przez strony i uczestników postępowania przebiegu posiedzenia za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk ze względu na rodzaj posiedzeń sądowych. Wyrażono pogląd, zgodnie z którym zgoda na utrwalenie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk dotyczyć może tylko posiedzeń jawnych, w tym posiedzeń jawnych wyznaczonych na rozprawę z wyłączeniem dopuszczalności rejestracji przebiegu posiedzeń niejawnych, nawet gdy obejmuje ono wysłuchanie stron, a także posiedzeń jawnych prowadzonych przy drzwiach zamkniętych⁵². Zaprezentowano również stanowisko, zgodnie z którym możliwość prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia dotyczy wszystkich posiedzeń jawnych, w tym prowadzonych przy drzwiach zamkniętych, zaś za niedopuszczalne należy uznać nagrywanie przebiegu posiedzenia niejawnego, nawet gdy obejmuje ono wysłuchanie stron, co wynika z istoty posiedzeń niejawnych sprowadzającej się do wyłączenia jawności posiedzenia względem publiczności i względem stron⁵³. Nieco bardziej liberalny pogląd głosi, że z uwagi na przesłankę prawidłowości postępowania za niedopuszczalne należy uznać samodzielne rejestrowanie przebiegu posiedzenia odbywanego przy drzwiach zamkniętych⁵⁴. Za przeważające należy jednak uznać stanowisko, zgodnie z którym możliwość rejestracji przebiegu posiedzenia dotyczy zarówno posiedzeń jawnych, w tym odbywających się przy drzwiach zamkniętych, jak i posiedzeń niejawnych obejmujących wysłuchanie stron⁵⁵. Opowiadam się za czwartym z zaprezentowanych stanowisk. Przede wszystkim wskazać należy, że w art. 162¹ k.p.c. ustawodawca nie wprowadził żadnego rozróżnienia, wskazując, że możliwość utrwalania prze-

⁴⁷ J. Gudowski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 4.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 346.

⁵¹ J. Gudowski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 8. Również: wyrok SA w Łodzi z dnia 20 kwietnia 2018 r., sygn. I ACa 1026/17, Legalis 1805002.

⁵² J. Gudowski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 5.

⁵³ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 346–347.

⁵⁴ M. Uliasz, *Zasada jawności sądowego postępowania egzekucyjnego w dobie informatyzacji*, Warszawa 2019, s. 549.

⁵⁵ R. Kulski, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 1; K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 162¹, teza 5; D. Markiewicz, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 3; E. Rudkowska-Ząbczyk, komentarz do art. 162¹ k.p.c., teza 2.

biegu posiedzenia przez stronę dotyczy „posiedzeń”. Wydaje się, że gdyby wola ustawodawcy było ograniczenie tego uprawnienia jedynie do posiedzeń jawnych, w tym posiedzeń jawnych nieodbywających się przy drzwiach zamkniętych, dałby temu wyraz w treści przepisu. Po drugie, zawężającej wykładni tego przepisu sprzeciwia się wyrażona w doktrynie zasada życzliwej interpretacji przepisów dotyczących praw i wolności obywatelskich, zgodnie z którą należy przyjmować taką ich interpretację, która ze względu na istniejące możliwości prawne i faktyczne gwarantuje ich najpełniejszą realizację⁵⁶. Odnosząc się do ograniczenia możliwości utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego odbywającego się przy drzwiach zamkniętych, należy się zgodzić z poglądem, zgodnie z którym istotą odbywania posiedzeń jawnych przy drzwiach zamkniętych jest ograniczenie jawności zewnętrznej, a nie wewnętrznej, tym bardziej że strony oraz uczestnicy postępowania i tak mają możliwość uzyskania z akt sprawy zapisu dźwięku posiedzenia, które odbyło się przy drzwiach zamkniętych⁵⁷. Generalnie uznać również należy, że istotą posiedzeń niejawnych jest wyłączenie jawności posiedzenia względem publiczności i względem stron⁵⁸. Jednak przewodniczący, wyznaczając posiedzenie niejawne i decydując o wezwaniu stron na takie posiedzenie, niejako „wyzbywa się” niejawności tego posiedzenia względem osób na nie wezwanych. Strony, biorąc udział w takim posiedzeniu i uczestnicząc w czynnościach na nim dokonywanych, winny więc mieć możliwość utrwalania przebiegu takiego posiedzenia.

Prywatna rejestracja przebiegu posiedzenia sądowego po nowelizacji z dnia 4 lipca 2019 r.

Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r.⁵⁹ ustawodawca zdecydował o uchyleniu art. 162¹ k.p.c. i zastąpieniu go dodanym art. 1 pkt 4 tej ustawy art. 9¹ k.p.c. Zmiana ta weszła w życie 7 listopada 2019 r. Uzasadniając te zmiany, wskazano, że dotychczasowa regulacja była niewystarczająca w stosunku do dzisiejszych oczekiwań społecznych w zakresie publicznej jawności działania wymiaru sprawiedliwości⁶⁰. Podkreślono także, że zbyt ciężkie jest obciążanie sądu obowiązkiem każdorazowego udzielania zezwolenia na rejestrację, a dodatkowo niemożliwe jest realne wyegzekwowanie braku zgody na rejestrację, skoro strona może skrycie sporządzać nagranie dźwięku niezależnie od tego, czy uzyskała stosowną

⁵⁶ L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, s. 137.

⁵⁷ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 346.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 347.

⁵⁹ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469).

⁶⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 131.

zgoda sądu⁶¹. Ponadto zwrócono uwagę na fakt, że niedopuszczalność zapisywania czynności sądu za pomocą urządzenia rejestrującego oznacza w istocie tylko tyle, że strona jest zmuszona do utrwalania tych czynności (na własny użytek) w drodze pisemnych notatek – co nie znajduje uzasadnienia celowościowego ani aksjologicznego, skoro rejestracja czynności sądu nie przeszkadza w ich prowadzeniu ani nie odbiera im żadnego waloru⁶². W konsekwencji ustawodawca postanowił zmienić zakres normy regulującej tę kwestię.

Przede wszystkim wprowadzona została swoboda prywatnej rejestracji – ustawodawca odstąpił od obowiązku składania przez stronę lub uczestnika postępowania wniosku o zezwolenie na utrwalanie przebiegu posiedzenia, a w konsekwencji podejmowania przez sąd w formie postanowienia decyzji w tym przedmiocie, zastępując go obowiązkiem uprzedzenia sądu o zamiarze utrwalania czynności sądowej. Jak się wydaje, z braku szczegółowej regulacji forma takiego uprzedzenia jest dowolna – możliwe jest więc jego dokonanie na piśmie lub ustnie do protokołu. W przypadku uprzedzenia dokonanego w piśmie procesowym będzie ono oświadczeniem strony składanym poza rozprawą, o którym mowa w art. 125 § 1 k.p.c. W przypadku zaś uprzedzenia dokonywanego ustnie winno ono być zamieszczone w protokole zgodnie z art. 158 § 1¹ k.p.c. jako okoliczność istotna dla przebiegu posiedzenia, a więc niezależnie od tego, czy przebieg posiedzenia jest utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk. W przypadku braku przesłanek uniemożliwiających utrwalanie przez stronę lub uczestnika postępowania przebiegu posiedzenia sąd winien jedynie przyjąć do wiadomości uprzedzenie strony lub uczestnika. Jednak w razie zaistnienia przesłanek warunkujących brak dopuszczalności prywatnej rejestracji sąd powinien wydać postanowienie zakazujące stronie lub uczestnikowi postępowania utrwalania przebiegu posiedzenia lub innej czynności sądowej (art. 9¹ § 3 k.p.c.). Zgodnie bowiem z art. 354 k.p.c. jeśli kodeks nie przewiduje wydania wyroku lub nakazu zapłaty, sąd wydaje postanowienie. Na postanowienie sądu nie przysługuje zażalenie, jednak tak, jak miało to miejsce w przypadku postanowienia wydawanego na podstawie art. 162¹ k.p.c., dopuszczalne jest poddanie tego orzeczenia kontroli w trybie art. 380 k.p.c. pod warunkiem wykazania przez stronę jej wpływu na rozstrzygnięcie sprawy i złożenia stosownego wniosku.

Ustawodawca, jak się wydaje, rozszerzył też zakres przedmiotowy regulacji – strony i uczestnicy postępowania uprawnieni są nie tylko do utrwalania przebiegu posiedzeń, ale również innych czynności sądowych dokonywanych poza posiedzeniem, regulowanych w całym k.p.c. Jak się wskazuje, treść normatywna art. 9¹ k.p.c. jest więc szersza niż art. 162¹ k.p.c., a najważniejszym skutkiem dokonanej zmiany jest to, że obecnie przepis dotyczący utrwalania przebiegu

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

posiedzenia rejestrującego dźwięk umiejscowiony jest w przepisach ogólnych tytułu wstępnego, co oznacza, że o ile poprzednio mógł być stosowany w zasadzie tylko do posiedzeń sądu, to obecnie może odnosić się do innych czynności prowadzonych z udziałem stron lub uczestników postępowania, regulowanych w całym k.p.c.⁶³

W odniesieniu do posiedzeń w pewnym zakresie aktualne pozostają uwagi poczynione w kontekście uchylonego art. 162¹ k.p.c. Możliwość rejestracji powinna dotyczyć posiedzeń jawnych i niejawnych, na które strony zostały wezwane. Uprawnienie to dotyczyć będzie także nowego rodzaju posiedzeń – posiedzeń przygotowawczych, z tym zastrzeżeniem, że przebieg posiedzenia przygotowawczego w części obejmującej próbę ugodowego rozwiązania sporu nie może być utrwalana, co wynika z art. 205⁸ § 1 zd. 4 k.p.c.

Ustawodawca zdecydował jednak o wyłączeniu dopuszczalności utrwalania przebiegu posiedzenia, które odbywa się przy drzwiach zamkniętych – zgodnie z art. 9¹ § 3 k.p.c. sąd zakazuje stronie lub uczestnikowi postępowania utrwalania przebiegu posiedzenia, jeżeli posiedzenie to lub jego część odbywa się przy drzwiach zamkniętych. W uzasadnieniu projektu ustawy nie została wskazana przyczyna wyłączenia dopuszczalności utrwalania przez strony i uczestników przebiegu posiedzenia odbywanego przy drzwiach zamkniętych. Wskazano jedynie, że nowelizacją „ustanawia się możliwość zakazania stronie prywatnej rejestracji – ze względu na wyłączenie jawności danej czynności”⁶⁴. Jednak forma normatywna tej regulacji („sąd zakazuje”) wskazuje na obowiązek sądu wydania postanowienia zakazującego utrwalania przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, a nie na „możliwość”⁶⁵. Dodatkowo wątpliwość budzi wskazanie projektodawcy, że zakazanie stronie prywatnej rejestracji nastąpić ma „ze względu na wyłączenie jawności danej czynności”. Posiedzenia odbywane przy drzwiach zamkniętych są posiedzeniami jawnymi, acz jawność ta jest ograniczona⁶⁶. Ograniczenie to polega na tym, że na posiedzeniu odbywanym przy drzwiach zamkniętych obecne mogą być oprócz sądu jedynie osoby wymienione w art. 154 § 1 k.p.c. Jak już wcześniej wskazano, istotą odbywania posiedzeń jawnych przy drzwiach zamkniętych jest ograniczenie jawności zewnętrznej, a nie wewnętrznej⁶⁷. Skoro zaś możliwość utrwalania przebiegu posiedzenia za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk jest przejawem jawności

⁶³ J. Gudowski, komentarz do art. 9¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I–II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, teza 2.

⁶⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 131.

⁶⁵ Zob. J. Gudowski, komentarz do art. 9¹ k.p.c., teza 7.

⁶⁶ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 83. Również: J. Gudowski, komentarz do art. 153 k.p.c., teza 1.

⁶⁷ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 346.

wewnętrznej, sprzeczne z istotą tej zasady jest pozbawianie stron i uczestników możliwości rejestrowania przebiegu posiedzenia jawnego, którego jawność jest jedynie ograniczona w stosunku do publiczności.

Wątpliwości budzi także użyte przez ustawodawcę sformułowanie „jeżeli posiedzenie lub jego część odbywa się przy drzwiach zamkniętych”. Zgodnie z art. 153 § 1 k.p.c. zarządzenie odbycia posiedzenia przy drzwiach zamkniętych może dotyczyć całego posiedzenia lub jego części. Oznacza to, że jedno posiedzenie może w części odbywać się jawnie bez ograniczeń, zaś w części z ograniczeniem dotyczącym udziału w tym postępowaniu osób innych niż wymienione w art. 154 § 1 k.p.c. Treść art. 9¹ § 3 k.p.c. może prowadzić do wniosku, że sąd ma obowiązek zakazać utrwalania przebiegu posiedzenia za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk nie tylko co do tej części posiedzenia, która odbywa się przy drzwiach zamkniętych, ale także do tej części tego samego posiedzenia, która nie doznaje żadnych ograniczeń w zakresie jawności.

Wyłączenie dopuszczalności utrwalania przebiegu posiedzenia odbywającego się przy drzwiach zamkniętych jawi się jako bezzasadne również z tego powodu, że strona i uczestnik postępowania i tak ma możliwość otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku z przebiegu takiego posiedzenia, a to na podstawie art. 9 § 3 k.p.c. Nawet jeśli więc ustawodawcy przy wprowadzaniu tego zakazu przyświecał cel ochrony informacji niejawnych czy też ze swojej istoty wrażliwych (np. szczegóły dotyczące życia rodzinnego), cel ten z uwagi na treść art. 9 § 3 k.p.c. nie zostanie osiągnięty. Wskazać też należy, że ewentualne rozpowszechnienie przez stronę lub uczestnika postępowania wiadomości pozyskanych podczas posiedzenia sądowego prowadzonego z wyłączeniem jawności w stosunku do osób postronnych jest penalizowane – zgodnie bowiem z art. 241 § 2 k.k.⁶⁸ karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 podlega ten, kto rozpowszechnia publicznie wiadomości z rozprawy sądowej prowadzonej z wyłączeniem jawności. Jako że ustawodawca nie precyzuje, czy w przepisie tym chodzi o rozprawę w postępowaniu karnym, czy także innym, można przyjąć, że chodzi również o rozprawę prowadzoną w postępowaniu cywilnym⁶⁹.

Ustawodawca utrzymał przesłankę „względu na prawidłowość postępowania” w kontekście odmowy zgody na utrwalanie przez strony lub uczestników postępowania przebiegu posiedzenia. Aktualne więc pozostają uwagi poczynione w odniesieniu do tej przesłanki na gruncie art. 162¹ k.p.c. Przesłanka ta powinna być rozumiana wąsko, a sąd, zakazując rejestrowania przebiegu posiedzenia lub innych czynności sądowych, przy których obecne są strony lub uczestnicy postępowania, powinien swoją decyzję uzasadnić.

⁶⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 ze zm.).

⁶⁹ R. Stefański, *Przestępstwo rozpowszechniania wiadomości z postępowania karnego (art. 241 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 5, s. 28 za m.in.: R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998, s. 322.

Nie uległ zmianie krąg podmiotów uprawnionych do rejestracji przebiegu posiedzenia i innych czynności sądowych – z uprawnienia tego mogą więc korzystać strony (zarówno w znaczeniu procesowym, jak i materialnym), uczestnicy postępowania, a także te podmioty, które ze względu na pełnione przez nie funkcje w postępowaniu powinny korzystać z uprawnień procesowych przyznanych stronom i uczestnikom postępowania w zakresie jawności wewnętrznej (w szczególności zaś przedstawiciele ustawowi stron, pełnomocnicy procesowi, interwenienci uboczni, prokurator wstępujący do procesu na podstawie art. 62 § 2 k.p.c., organizacje pozarządowe przystępujące do osoby fizycznej w toczącym się postępowaniu i inne podmioty uczestniczące w postępowaniu na tych samych zasadach co prokurator).

W stosunku do strony lub uczestnika postępowania dokonującego utrwalania przebiegu posiedzenia lub innych czynności sądowych, przy których jest obecny, bez uprzedzenia sądu lub mimo zakazu wydanego przez sąd na podstawie art. 9¹ § 3 k.p.c. sąd może zastosować sankcje przewidziane w art. 48 i 49 PrUSP.

Ustawodawca utrzymał również ograniczenie utrwalania przebiegu posiedzenia i innych czynności sądowych jedynie do utrwalania dźwięku, nie dopuszczając tym samym w dalszym ciągu możliwości prywatnej rejestracji przez strony lub uczestników postępowania obrazu lub obrazu i dźwięku. Tak jak już wcześniej wspomniano, jeśli celem tego ograniczenia ma być ochrona wizerunku uczestników postępowania, którą sąd przyjął w ustawie z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, to z uwagi na możliwość otrzymywania przez strony i uczestników postępowania zapisów obrazu i dźwięku w oparciu o art. 9 § 2 k.p.c., w którym ustawodawca od tej zasady odstąpił, niezasadne jest utrzymywanie takiego ograniczenia co do zapisów dokonywanych przez strony prywatnie na podstawie art. 9¹ § 1 k.p.c.

Wizerunek definiowany w doktrynie jako cechy twarzy i całej postaci, które pozwalają zidentyfikować jakąś osobę jako określoną jednostkę fizyczną⁷⁰, zaliczany jest do kategorii dóbr osobistych człowieka zgodnie z art. 23 k.c.⁷¹ i podlega ochronie niezależnie od tego, czy wskutek bezprawnego posłużenia się wizerunkiem doszło do naruszenia innych dóbr osobistych⁷². Zgodnie zaś z art. 81 ust. 1 zd. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁷³ rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej.

Wizerunek podlega więc ochronie i niedopuszczalne jest jego rozpowszechnianie bez zgody osoby na nim przedstawionej. Ryzyko bezprawnego rozpowszechniania wizerunku jest takie samo w przypadku, kiedy strona lub uczestnik postępowania

⁷⁰ K. Stefaniuk, *Naruszenie prawa do wizerunku przez rozpowszechnianie podobizny*, „Państwo i Prawo” 1970, z. 1, s. 64.

⁷¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2019, poz. 1145 ze zm.).

⁷² Wyrok SA w Warszawie z dnia 13 stycznia 1999 r., sygn. I ACa 1089/98, Lex nr 39415.

⁷³ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 2019, poz. 1231 ze zm.), dalej: pr.aut.

uzyska jego zapis na podstawie art. 9 § 2 k.p.c., jak w przypadku samodzielnego jego utrwalania. W takiej sytuacji osobie utrwalonej zgodnie z art. 83 pr.aut. prawo do wizerunku podlega takiej samej ochronie jak majątkowe prawa autorskie. Z uwagi zaś na fakt, że wizerunek zaliczany jest do kategorii dóbr osobistych, do jego ochrony mają także zastosowanie przepisy art. 24 § 1 k.c. oraz art. 448 k.c.⁷⁴ Nie bez znaczenia pozostaje tutaj ograniczenie wynikające z art. 9 § 2 zd. 2 k.p.c., zgodnie z którym przewodniczący ma możliwość odmowy wydania zapisu obrazu i dźwięku, jeżeli sprzeciwia się temu ważny interes publiczny lub prywatny – jak się wydaje, wystarczające byłoby wprowadzenie analogicznej przesłanki do katalogu przyczyn umożliwiających sądowi zakazanie stronie lub uczestnikowi postępowania utrwalania obrazu z przebiegu posiedzenia i innych czynności sądowych.

Rozważyć również można niewłaściwe wykorzystanie dokonanych przez stronę lub uczestników postępowania zapisów dźwięku lub obrazu i dźwięku w kontekście nadużycia praw procesowych. Jak wskazuje się w doktrynie, występują sytuacje, w których strony mogą używać w sposób niewłaściwy dokumentów, do których uzyskały dostęp w toku postępowania sądowego, a takie zachowanie może zostać uznane za nadużycie prawa procesowego⁷⁵. Jak się wydaje, dopuszczalne jest odniesienie tego poglądu do sporządzonych przez stronę prywatnych zapisów obrazu i dźwięku, a w przypadku ich niewłaściwego użycia – do zastosowania sankcji przewidzianych w art. 226² § 2 k.p.c. Na marginesie jedynie dodać można, że w postępowaniu cywilnym istnieje regulacja, zgodnie z którą strona wykorzystująca dowód pozyskany w postępowaniu w celu innym niż na potrzeby tego postępowania może zostać ukarana karą grzywny. Zgodnie bowiem z art. 28 ust. 2 ustawy z dnia 21 kwietnia 2017 r. o roszczeniach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji⁷⁶ strona, która dopuściła się zachowania, o którym mowa w ust. 1, a więc m.in. wykorzystwała dowód w innym celu niż na potrzeby toczącego się postępowania, podlega także karze grzywny w kwocie do 20 tys. zł.

W świetle powyższych uwag dotyczących bezprawnego rozpowszechniania wizerunku uczestników postępowania czy też informacji uzyskanych przez stronę lub uczestnika postępowania podczas posiedzenia odbywanego przy drzwiach zamkniętych zasadne wydaje się w miejsce ograniczania uprawnień stron i uczestników w zakresie możliwości sporządzania przez nich prywatnych zapisów obrazu i dźwięku nałożenie na sąd obowiązku pouczenia stron i uczestników postępo-

⁷⁴ A. Urbański, komentarz do art. 83 pr.aut. [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. W. Machała, R. Sarbiński, Warszawa 2019, teza 2.

⁷⁵ K. Gajda-Roszczyńska, *Nadużycie prawa w europejskim prawie procesowym cywilnym* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019, s. 544, za: K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, *EU Procedural Law*, red. J.T. Nowak, Oxford 2014, s. 821–822.

⁷⁶ Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o roszczeniach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji (Dz.U. 2017, poz. 1132 ze zm.).

wania o treści art. 241 k.k. czy też art. 81 ust. 1 zd. 1 pr.aut. Częściowo postulat ten realizuje rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 17 maja 2018 r., który zakłada dodanie do k.p.c. art. 153¹, zgodnie z którym przewodniczący pouczać ma obecnych o obowiązku zachowania w tajemnicy okoliczności ujawnionych na rozprawie toczącej się z wyłączeniem jawności i uprzedzać o skutkach niedopełnienia tego obowiązku⁷⁷.

Z uwagi na umiejscowienie art. 9¹ k.p.c. w tytule wstępnym k.p.c. zastosowanie znajdzie on również w postępowaniu egzekucyjnym nie tylko w odniesieniu do posiedzeń sądu, ale też czynności wykonywanych przez komornika sądowego⁷⁸. Wyjątek stanowi przepis art. 809¹ § 5 k.p.c. dodany art. 261 pkt 11 ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych⁷⁹, który stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 9 § 1 zd. 2 i § 2 k.p.c. Przepis ten nakłada na komornika sądowego obowiązek utrwalania za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk wymienionych enumeratywnie w § 1 pkt 1–12 czynności egzekucyjnych dokonywanych poza kancelarią. Jednocześnie w § 5 tego przepisu ani stronom, ani innym uczestnikom postępowania egzekucyjnego nie wydaje się zapisu obrazu i dźwięku, a podmioty te mogą zapoznać się z zapisem przebiegu czynności egzekucyjnych w siedzibie kancelarii. Celem tej regulacji było zapewnienie sądowi i stronom kontroli czynności, przy których dochodziło do sytuacji konfliktowych oraz występowało najwięcej przypadków rażącego naruszenia prawa⁸⁰. Niedopuszczalność wydania stronom i uczestnikom postępowania argumentowano względami ochrony prawa do prywatności⁸¹. Nieuzasadnione wydaje się jednak być ograniczenie możliwości uzyskania przez stronę lub uczestnika czynności zapisu sporządzonego przez komornika, skoro podmioty te na zasadzie art. 9¹ § 1 k.p.c. same mogą dokonywać rejestracji tych czynności (ograniczonej jednak do rejestracji dźwięku).

Podsumowanie

Możliwość prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia oraz innych czynności sądowych dokonywanych przy udziale stron lub uczestników postępowania pomimo jej z pozoru technicznego wymiaru stanowi istotny element jawności postę-

⁷⁷ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 17 maja 2018 r., nr w wykazie prac legislacyjnych Rady Ministrów: UD180, <https://legislacja.gov.pl/docs/2/12311751/12509645/12509646/dokument342072.pdf> (30.11.2019).

⁷⁸ Uchylony przepis art. 162¹ również mógł być stosowany w postępowaniu egzekucyjnym w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Tak też: M. Uliasz, *Zasada jawności...*, s. 549.

⁷⁹ Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. 2018, poz. 771 ze zm.).

⁸⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o komornikach sądowych, druk sejmowy nr 1582, Sejm VIII kadencji, s. 44.

⁸¹ *Ibidem*.

powania cywilnego w jej wewnętrznym aspekcie i znacząco urzeczywistnia gwarantowane nie tylko przez Konstytucję, ale również przez akty prawa międzynarodowego prawo do rzetelnego procesu (*fair trial*), którego źródło Trybunał Konstytucyjny znajduje nie tylko w art. 45 ust. 1 Konstytucji, ale także wiąże je z wyrażoną w art. 2 Konstytucji zasadą demokratycznego państwa prawnego⁸². Uprawnienie to, podobnie jak protokół elektroniczny, który jednak w dalszym ciągu nie został wdrożony we wszystkich sądach, daje stronom gwarancję utrwalenia rzeczywistego przebiegu posiedzenia oraz rzeczywistych, a nie podyktowanych wypowiedzi⁸³. Ponadto skorzystanie przez stronę lub uczestnika z możliwości prywatnego utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego lub innych czynności sądowych zwalnia te podmioty z obowiązku dokonania szeregu formalności, których musiałaby dokonać, oraz kosztów, które musiałaby ponieść, ubiegając się o otrzymanie z akt sprawy zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku. Każde zaś usprawnienie postępowania cywilnego, które czyni je dla stron wygodniejszym oraz tańszym, a dodatkowo urzeczywistnia ich prawo do rzetelnego procesu, zasługuje na aprobatę. Oczywiście nie można nie zauważyć, że wypowiedzi osób oraz ich wizerunek stanowią ich dobra osobiste i składają się na prawo do prywatności, które podlega ochronie na podstawie art. 47 Konstytucji. Nie wydaje się jednak, aby wskutek samodzielnego utrwalania przez strony przebiegu posiedzenia lub innych czynności sądowych w postępowaniu cywilnym wzrastała możliwość jego naruszenia bardziej, niż ma to miejsce we współczesnym świecie. Dlatego też za nieuzasadnione uznać należy bezwzględne wyłączenie dopuszczalności utrwalania przez strony posiedzenia odbywanego przy drzwiach zamkniętych oraz utrwalania obrazu lub obrazu i dźwięku. Zdaje się, że w celu ochrony interesów prywatnych osób uczestniczących w postępowaniu lub interesu publicznego wystarczające byłoby pozostawienie sądowi (bądź przewodniczącemu) kwestii rozstrzygnięcia o dopuszczalności utrwalania przez stronę przebiegu posiedzenia lub innych czynności sądowych chociażby przy zastosowaniu przesłanek już w ustawie istniejących, tj. przesłanki ważnego interesu publicznego lub prywatnego (art. 9 § 2 k.p.c.) czy też wskazania przez stronę przyczyn, które zostałyby uznane przez sąd (lub przewodniczącego) za uzasadnione (art. 153 § 2 k.p.c.). Za celowe można by uznać, w szczególności zaś w aspekcie konieczności ewentualnego wykazania winy naruszającego, udzielanie przez sąd (przewodniczącego) stronom i uczestnikom postępowania zamierzającym utrwaląć przebieg posiedzenia sądowego lub innych czynności sądowych za pomocą urządzeń rejestrujących niezbędnych pouczeń dotyczących prywatnego charakteru dokonanych zapisów oraz potencjalnych sankcjach za ich bezprawne użycie.

⁸² Postanowienie TK z dnia 12 września 2007 r., sygn. SK 99/06, OTK ZU 2007, nr 8/A.

⁸³ J. Gudowski, *Protokół elektroniczny, czyli próba zamachu na Jana Gutenberga* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 771.

Bibliografia

- Broniewicz W., *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, „Nowe Prawo” 1954, nr 5–6.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016.
- Derlatka J., *Zasada sprawnej egzekucji sądowej jako element efektywnego wymiaru sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2017, t. LX, nr 3.
- Dolecki H., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa, 2007.
- Flaga-Gieruszyńska K., komentarz do art. 162¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2019.
- Gajda-Roszczyńska K., *Nadużycie prawa w europejskim prawie procesowym cywilnym* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019.
- Gajda-Roszczyńska K., *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, „Iustitia. Kwartalnik Stowarzyszenia Sędziów Polskich” 2013, nr 1(11).
- Grzegorzczak P., Weitz K., komentarz do art. 45 Konstytucji RP [w:] *Konstytucja RP*, t. I: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Gudowski J., komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Gudowski J., komentarz do art. 9¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I–II, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020.
- Gudowski J., *Protokół elektroniczny, czyli próba zamachu na Jana Gutenberga* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Warszawa 2010.
- Jagiela J., komentarz do art. 9 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Korszeń D., *Możliwość rejestrowania przebiegu posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 16.
- Kościółek A., *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Kubiak A., *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006.
- Kulski R., komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Markiewicz D., komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505¹⁰*, t. I, red. T. Szancilo, Warszawa 2019.
- Mądrzak H., *O pojmowaniu naczelnych zasad postępowania cywilnego* [w:] *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010.
- Rudkowska-Ząbczyk E., komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2019.
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001.
- Sorysz M., komentarz do art. 162¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016.

- Stefaniuk K., *Naruszenie prawa do wizerunku przez rozpowszechnianie podobizny*, „Państwo i Prawo” 1970, z. 1.
- Stefański R., *Przestępstwo rozpowszechniania wiadomości z postępowania karnego (art. 241 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 5.
- Uliasz M., *Zasada jawności sądowego postępowania egzekucyjnego w dobie informatyzacji*, Warszawa 2019.
- Urbański A., komentarz do art. 83 pr.aut. [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. W. Machała, R. Sarbiński, Warszawa 2019.
- Weitz K., komentarz do art. 9 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.

Streszczenie

Możliwość prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia oraz innych czynności sądowych dokonywanych przy udziale stron lub uczestników postępowania pomimo jej z pozoru technicznego wymiaru stanowi istotny element jawności postępowania cywilnego w jej wewnętrznym aspekcie i znacząco urzeczywistnia gwarantowane nie tylko przez Konstytucję, ale również przez akty prawa międzynarodowego prawo do rzetelnego procesu (*fair trial*). Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469 ze zm.) ustawodawca uchylił dodany do k.p.c. ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1311) art. 162¹ k.p.c., który został zastąpiony dodaną regulacją art. 9¹ k.p.c. W zamyśle ustawodawcy zmiana ta ma stanowić rozszerzenie możliwości rejestrowania przebiegu posiedzeń sądowych w celu sprostania oczekiwaniom społecznym dotyczącym jawności działania wymiaru sprawiedliwości. Jednak w dalszym ciągu dopuszczalność prywatnej rejestracji przebiegu posiedzenia oraz innych czynności sądowych doznaje istotnych ograniczeń w postaci bezwzględnego wyłączenia możliwości utrwalania przez strony posiedzenia odbywanego przy drzwiach zamkniętych czy też utrwalania obrazu. Podejmowane rozważania mają na celu przedstawienie dokonanej zmiany oraz próbę oceny jej znaczenia i wpływu na realizację zasady jawności w postępowaniu cywilnym w jej wewnętrznym ujęciu.

Słowa kluczowe: zasada jawności, jawność wewnętrzna, nagrywanie posiedzenia sądowego, rejestracja dźwięku, prawo do rzetelnego procesu

PRIVATE RECORDING OF A HEARING AS AN IMPLEMENTATION OF INTERNAL TRANSPARENCY PRINCIPLE IN CIVIL PROCEDURE. REMARKS IN THE LIGHT OF THE AMENDMENT TO THE CIVIL PROCEDURE CODE OF 4 JULY 2019

Summary

The possibility of private recording of the course of court hearings and other judicial acts performed with the participation of the parties or participants in proceedings despite its seemingly technical dimension is an important element of the openness of civil proceedings in its internal aspect and significantly implements the right to a fair trial guaranteed not only by the Polish Constitution but also by acts of international law.

By the Act of 4 July 2019 amending the Act – Code of Civil Procedure and certain other acts (Journal of Laws of 2019, Item 1469, as amended), the legislator repealed the article 162¹ of the Code of Civil Procedure which had been added to the Code of Civil Procedure by the Act of 10 July 2015 amending the acts – Civil Code, Code of Civil Procedure and certain other acts (Dz.U. 2015, Item 1311, as amended). The abovementioned regulation has been replaced by the added regulation of article 9¹ of the Code of Civil Procedure.

In the concept of the legislator, this amendment was to extend the possibility of recording the court hearings in order to meet public expectations regarding the transparency of the operation of the judicial system. However, the admissibility of the private recording of the course of the court hearing and other judicial acts still is the subject of relevant limitations in the form of the absolute exclusion of the possibility for the parties to record the hearings held in camera or to record the image. The considerations are aimed at presenting the amended regulations and attempting to assess its significance and impact on the implementation of the principle of transparency in civil proceedings in its internal sense.

Keywords: transparency principle, internal transparency principle, recording of a court hearing, sound recording, a right to fair trial